

گرنگی کان کنجکاوی منداان. رازا شوان

زاراوی کنجکاوی له زمانی ئینگلیزیدا (کریستی) ی. له عـربیدا (فضولیه) ی. له لاتینیشدا (کریـسیـتاس — کریـسوس) به واتا (ئارزووی زانین، پرسیارکردن، ئارزووی هـبـزاردن، فـربـوون، کاری لههاتوویی)، چـنـد واتیـکی کـشی هـیـ.

کنجکاوی یهکهکه له تایبهتمـندیـیـ گرنگکانی مـرـفـ، که دتوانـتـ یارمـتی بدات به گـشـکردن و مانـوـ. کنجکاوی رهگایهکه به هاندانی مـشـک به فـربـوون. ئارزووی مـرـفـ به زانین و تـگـیـشتن. هـکـاری سـرـکی پـشـکـوتن و سـرـکـوتـن مـرـفـ. بهراورد لهگـجـورکانی تردا، کنجکاوی تایبهتمـندیـیـکی ناوازهـیـ و پاـنـرـکـه به فـربـوون، که له هـمـو مـرـفـکـدا بوونی هـیـ. هـر لهـر ئـم هـکـار، پـوـیـستـه راهـنـان لهـسـر بنـمـای ئـم تابـتمـندیـیـ مـرـیـیـ بـکـرت، به ئـوـی کارـیـگـرتـر بهت.

پـنـاسـه سـرـتـایـیـکان، کنجکاوی، به ئارزووی پاـنـر به دـسـتـهـنـانی زانیاری ناوبردوون. دـوـتـرت ئـم خواستـه پاـنـر، له سـز و له ئارزووی زانین و له تـگـیـشتنـو سـرـچـاو دـگـرت. (کاترین تـمـی) دـوـتـ: "به گشتی ئـسـتـم بـگـیـنـه پـنـاسـهـیـکی گشتگیر به چـمـکی کنجکاوی. بهـم به رـکـوتـنی گشتی، کنجکاوی ئامرازهکه به کـکـردنـوـی زانیاری". دـوـنـاسـانـیش پـیـانـوایـه، که کنجکاوی تـهـها بریتی نییه له تـرـکردنی پـوـیـستـیـیـکی دـسـتـبـجـه وک، برسـتیـیـان توینـتی. بهـکـو سـرـچـاو و پاـنـرـکی ناوـخـی هـیـ.

کنجکاوی لهلای منداان:

منداان به سروشتی کنجکـنـ. به کنجکاوییهکی رهـمـکی بهـسـنـوور و به کارامـیـیـکی زگماکی لهـدایک دـنـ. بهـیـ گـشـکردنی تواناکانی کنجکاوی له مندااندا، شتـک نییه که له هـیـچـو دـسـت پـهـکات. هـر له سـرـتاو هـوـدـدـن له جیهانی دـوـرـوـبـریان تـبـگـن. شتـکانی دـوـرـوـبـریان دـبـیـنـ و دـسـتـیـان لهـدـدـن و تـمـیـان دـکـن و دـپـرسـن: ئـمـ چـیـ؟ بهـچـی؟ چـن؟ له کوـو هـاتـوون؟ چـن کاردـکـن؟ ئـی ئاسمان به شینـه؟ پرسیارکانیان بهـشـومارن و کهتاییان نایات. هـنـدک جار پرسیاری سـیـر دـپـرسـن. ئارزووی منداان لهـم پرسیارانهی که دـیـانـکـن،

فـربوونی زانیارییه دـربارـی نهـنییهـکانی شتـکانی
دـوروبـریـان، ئـگـر لـ تـمـنـکی بـچووکـدا دـرفت بـ
منداـکانتان نـدن کـ کنجکاوـی بن، ناتوانن زـر شت لـم
جیهانـدا بدـزنـو.

توـژینـو و لـکـینـو و یـکی زـر لـسـر کـنجکاوـی لـ
منداـندا، لـسـر چـنـدین چـمکی جـراوجـر کـراون، کـ
هـموویان بـ دـوری کـنجکاویدا دـسووـنـو.

(ویلیام جـیمس) دـتـ: "کنجکاوـی پا بـ منداـنانـو دـنـت
بـر و تـازـگـری، بـر و ئـو و یـگـشاوـی، زینـدو،
سـرسوـهـنـرن". دـتوانـرت وک هـر کارامـییـکی تر، ئـم
لـهاـتووـ سـروشتیـ رـمـکیـ، لـ منداـندا بـ رـخسانـدن
هـکارـکانی گـشـکردن و پـشـکـوتـن بـهـز بـکـرت. منداـنان بـ
سـروشتی خـیان هـو و یـ زیادکردنی کـنجکاوـی خـیان دـدن. هـموو
ئـزموون کارـکی کـمـایـتی بـ ئـم بـکارـدهـن. منداـنان لـ
ژیا نـکی خـزانی ئارام و ئاسوودـدا زیاتر گـشـدـکن.

کنجکاوـی شتـک نییه کـ ئـم فـری منداـنانی بـکـین. بـکو
ئـو ئارـزوویـکی ناوـو و یـ منداـنان بـ فـربوون، کـ وایان
لـدـکات بـدوای ئـزموونی نـدا بـگـن. کاتـک کـ منداـنان
کنجکاوـی دـبن، بـ تامـزـریـو بـدوای جیهانی دـوروبـریاندا
دـگـن. دـوانن و دـپـرسن. جیهانی منداـنان پـ لـ شتی نو، لـ
خولیای نو، لـ تا قیکردنـوی نو. لـ داهـنان، لـ سـرـکـشی بـ
دـزینـو و زانین و تـگـیشتن.

تا کـنجکاوـی منداـنان زیاتر بـت، زیاتر تا قیکردنـو دـکـن
و زیاتر فـردـبن و وـردـگـرن. توـژینـو و کان ئـو
راستیـشان دـرخستوو، کـ پـیوـندیـکی فیزیـلـژی
لـنـوان کـنجکاوـی و چـژ و فـربووندا هـیه.

شارـزایان کـنجکاوـی بـ کلیلی فـربوون دـزانن. بـیان دـرکـوتوو
ئـو منداـنانی

کـ کـنجکاوین، لـ قوتابخانـ و لـ ژیاـندا سـرکـوتوو. بـ
زـری دـخـشـتر و گـشـبینـتر و جیاوازـترن لـ هاوـو
هاوتـمـنـکانیان. جیاوازـتریش لـسـر ئاستی پـراکتیکی و
ئـکادیمی. بـگشتی کـنجکاوـی تایبـتمـندیـکی ئـرـنی یـ، کـ یارمـتی
منداـنان دـدات بـ گـشـکردن و فـربوون و بـدـستهـنـانی زانست
و پـشـکـوتـن.

هـرچـنـد کـنجکاوـی تایبـتمـندیـکی بـسوود لـ منداـناندا. بـم

دې بېلت کې نتره بکرېت و بې ناراسته يې کې دروستدا، ناراسته بکرېت.

هر مندا يېک نارووی جياوازی هـ يې. لوانه يې زياتر لېو بابـ تانـې حـزيان لـيانـې زياتر کنجکاوې بن، هـ وـدـدـن زياتر دـربارـې نارووی کانيان بزائن. راسته کې مندا يان بې سروشتي کنجکـهـن، بـمـام پـويستـيان بـ هانـدان و بـ پشتگيري و بـ ژينگـه يې کې رـخـسـاو هـ يې، بـ پـرـپـدانی داهـلـانـ کانيان. سوود کاني کنجکاوې بې مندا يان:

کنجکاوې لې مندا ياندا چې ندين سوود و گرنگي هـ يې. چونکې يېک لې باوترين تـکنیکـ کاني بـرزکردنـو ي داهـلـان کنجکاو يې. سوود کاني کنجکاوې بې مندا يان:

۱ـ کاتـکـ کې مندا يان کنجکاودـبن، کنجکاوې مـشکيان بـ فـربوون نامادـدـکات، مـشکيان دـبنـ نامرازـکـي خـرا، بـ کـکردنـو ي زانياري و بـ هانـدـرکـ بـ دروستکردنـي خولـيـاي فـربووني بابـتـ دـخوازـکانيان.

۲ـ کنجکاوې لې مندا ياندا، يارمـتيان دـدات زياتر حـزيان لـ گـشـکردن و فـربووني زانياري نو و پرسيارکردن بـت، لې هـموو ئـو شتـانـې لې دـوروبـريان دان. زياتر سـرنج بـدن و چاودـهـري رووداو و گـانـکارـيـيـ کاني جيهاني دـوروبـريان بکـن.

۳ـ کنجکاوې بـشـکـي گرنگـ لې پـرـسـي گـشـکردنـي دـروونـي مندا يان، بـ يې پـويستـ ژينگـه يې کې لـباريان بـ بـخـسـن بـ وـرگـرتـني زانياري لې جيهاني دـوروبـريان.

۴ـ کنجکاوې رـهـ يېکـي گـورـي لې چـنـيـيـ تي گـشـکردنـي کـسـايـي تـي مندا يان هـ يې، ئـگـر بـتـو بـ باشـي رـنـمـايـي بـکرـن و بـ دروستـي ناراسته بکرـن، ژياني مندا يان کانتان بـ تـواوـي دـگـهـت.

۵ـ کنجکاوې بـشـدار لې چالاکردنـي (هـيـپـکـامپوس) کې بـشـکـ لې ناوندـ کاني مـشـک، هـيـپـکـامپوس پـويستـيـيـ کې بـسوود، بـ دروستکردن و بـهـزکردنـي يادـوـريـيـ ماوـکورتـکان و ماوـدرـلـکان.

۶ـ کنجکاوې هـکارـکـ هاني مندا يان دـدات. کې نارووی فـربووني شتـ نو يـکـان بکـن، لې رـگـي تاقـيـکردنـو وـو. مندا يان کنجکاوې بـزري گـشـبين و دـخـش و هيواخوازن و جياوازن، لـگـ مندا يان هـاوتـمـنياندا.

۷ـ بـ پشتـبـستن بـ توـژينـدـوـکان، کې لـلايـن کـمـمـي زانـستي

د ډروونییو، ئی نجام دراون، کنجکاوی رڼی کی گړنگ له ناستی خوښدنی مندا ټان د گډوډت. مندا ټان کنجکاوی به زری له قوتا بخانه کاند، ناستی ئی کادیمیان، له مندا ټانی هاوپه ل کانیان به رزتر.

۸- کنجکاوی له مندا ټاندا، د توانه ټ رڼی کی زری گړنگ بگ ټ له باشرکردنی په یو نندی کانی مندا ټان. فدر بن ک چن سنوور به په یو نندی کانیان دابنه.

۹- کنجکاوی وا له مندا ټان دکات، ک بتوانن ک شکانی ځیان چار سربک. بشتوانن له داهاتوودا رووب ووی ناست گپی کانی رگ ی ژیانیان ببنو.

۱۰- کنجکاوی یارم تی مندا ټان دکات، ک به زارنه بن و دان به شکستیدا نه بن و چ ند جارک ه و بد د بن به د سته نانی سربک وتن. به نموون (ت ماس ئ دیس) ی داه نری کار با. مندا ټ کی کنجکاوی زری پرسیارک ر بوو. به داه نانی کار با، له (۹۹۹) تاقیکردنه و دا سرن ک وت. به مام ئ دیس بن زار نه بوو و وازی نه ه نا، تا له تاقیکردنه و ی (۱۰۰۰) ر میندا سربک وت و کار بای داه نا. ه روها نووسر و شان کاری جیهانی (شکسیر) د ټ ټ: "تا لاپه کم نووسی. ه زار په م د ی".

۱۱- مندا ټانی کنجکاوی، ه رد م شتک له ئ ند ش و م شکیان دای، به داه نان و زانین و د زینه و، یا به تاقیکردنه و و سلما ندن.

۱۲- کنجکاوی، داه نان، له هاتووی چار سربکردنی ک شکان، س تایب تم نیدی گړنگن، ک فربوونیان، ت واوی ژیان مندا ټ کانتان مس گ ر دکن و د بند ه ی داه نان و دا شتنی بیر ک ی نو و پلاندانان له دواتردا.

۱۳- مندا ټانی کنجکاوی، ه رد م ح زد ک کن ځیان ببن په ش و و له به رد م هاو یانی هاوپه ل کانیان و مام ستا کانیان، توانا کانی ځیان بسلم نن. زیاتر له قوتا بیی کانی تر د ستیان به رزد ک نه و، زیاتر د پرسن. ح زد ک کن زیاتر ځیان ځ ش ویست بکن.

۱۴- کنجکاوی، نازای ټی کی و ژ یی زیاتر به مندا ټان د به خش ټ. به به ترس و به شرمکردن، به زار کی له به رد م ک سانی تردا، گوزارشت له ناخی ځیان دکن. چن په ر به کنجکاوی مندا ټ کانتان د دن:

دایکان و باوکان و مام ستایانی ځ ش ویست، دواي ئ و ی ک سود و گړنگی کانی کنجکاویتان زانی، به وروژاندنی بیرکردنه و و به په ر په دان به کنجکاوی له مندا ټ کانتان و له

تا خوو بـ خوـندنـو و بـگرن، چونک و و مـامـی بـشـک لـو
پرسـیارانـی لـ ئـندـشـیان دان، لـ رـگـی خوـندنـو و
بـدـستـیان دـهـنن، چـیرـکی خـشـیان بـ بخوـندنـو و دـربارـی
چـیرـکـک پرسـیاریان لـبـکـن.

۴- پـویستـ ئـو ی دایکان و باوکان لـ کنجکاویدا، ببن بـ پـشـنگ و
بـ سـرمـشق بـ منداـکانتان: تا چاو لـ ئـو بـکـن و بـ دووای
زانـیاری و بـیرـکـی نوـدا بـگـن.

۵- منداکانتان بـرن بـ سـیران و بـ گـشتی سـروشت: بیان بـن بـ
مـزـخانـکان و بـ پـرتووکـخانـ گشتیـکان و بـ پـشانگانـی و بـ و
بـ کـی ئـد بـی و رـشـنـیری و بـ بـینـی فیلمـی سـینـمـایـی
تایبـت بـ منداکـان و بـ بـینـی شـانـی منداکـان، بـ
تایبـتی منداکـان لـ سـروشتـو و زـر کارامـی فـرد بـن و
کنجاویتـرد بـن، کـمـمـک بـیرکـک و پرسـیار نوـیان و داهـنـان
لا دروست دـبـن، زانـیاری زیـاتر بـدـستـد هـنن، دـربارـی ئـو
شتانـی کـک دـیانـینن، پرسـیاریان لـبـکـن و گوـ لـ و مـامـکانیان
بـگرن.

۶- هـرچـند زـرک لـو شتانـی کـک منداکـان حـزبان لـدکـن، یان
دیانـو و تـاقـیان بـکـن و، مـترسـیدارن بـیان: بـمـام نـابـت
سـرکوت و دـمکوتی منداکانتان بـکـن و بیانـترسـنن بـ: نـکـن،
وا مـکـن، دـستـیان لـمـدـن، تـاقـیان مـکـن و، رامـکـن،
قسـمـکـن، سـرکـوـریان بـکـن و هـمـو و شـتـک لـیان بـکـن بـ
بـفـی، بـکو باشتـر وایـ هـمـو و بـدـن ژینگـی یـکی فـربوونی
گونجاو و هاندـریان بـ بـخـسـنن، با خـیان تـاقـیبـکـن و،
راستی و هـمـمـکانی خـیان بـزانن، پـند و وانـ لـ سـرکـوتـن و لـ
شکستـیـکـانـیان و بـگرن، مـبـستـیشـمان ئـو نیـی، لـژـر چاودـری و
کـنـترـدا نـبـن، لـ کاری ملهوـی و سـرکـکـشی لـ توانا بـدـر و
مـترسـیدار دوورنـخـرنـو.

بـ هاندان و پشتگیری کنجکاوی لـ منداکانتاندا، دـبـت
کاتـیان بـ دیـاری بـکـن و بـابـتی هـمـمـجـر و هـمـمـنگـی
یاریکـردنـیان بـ دابین بـکـن لـگـمـیاندا یاری بـکـن، بـ گـشـکردنی
ئـندـشـ و بـیرکـردنـو یان، بـواری پرسـیار و و مـامـیان بـ
بـخـسـنن.

۷- دابینکردنی ئامراز مـدـرنـ گونجاوکان بـ منداکانتان:
بتانـو و تـیان نـتانـو و، ئـم ئامرازانـ، وک: ئینتـرنـت و
تایپاد و ئـپـیکـیشـنـکان، بـوونـتـ پـویستـی ئـم سـردـمـم، کـ
هـکارکـن بـ گـشـکردنی کنجکاوی لـ منداکانتاندا، کاریگـریـیان

هـ.ی و سوود بـ مندا کانتان دـبـخشن، لـسـر خـیان
فـریان دـبن کـ چـن بـکاریان بهـنن. بـ دواى وـىامى
پرسیار کانیان و بـ دواى شتى نوـدا دـگـنـن بـجگـ لـ و هـکار
و رـگایان، بـ پـروـردـکردنى دروستى کنجکاوى لـ مندا اندا،
گـلـک هـکار و رـگـى تر هـن، کـ هاندـر و یارمـتیدـرن بـ
زیاتر گـشـکردن و پـرـپـدانی کنجکاوى و گـشـبینى و
هیواخوازى لـ مندا کانتاندا. کـ کاردانـویان لـسـر ژيانى
ئـمـ و لـ داهاتوویاندا هـی و دـبـت. پـدـچـت کـ
کنجکاوى بـ تـپـبوونى کات، کـ بـتـوـ یا کـمتر
بـتـو، فـربوونى فـرمى جـگـى دـگرـتـو.

ئـم نووسینى ئـم، دـربارـى کنجکاوى لـ مندا اندا، بـ
مـبـستى زانیارى و سوود و رـگرتن. جـگـى راوـژکردن لـگـ
پزیشکى دـرووناسى مندا ان ناگرـتـو. ئـگـر لـم بارـیـو لـ
مامـکردن لـگـ کنجکاوى مندا کانتاندا، تووشى کـشـیک بوون،
بـ شـرمکردن دروستـر، راوـژ بـ پزیشکـکى پسـپـرى دـرووناسى
مندا ان بـن.

(*) بـ نووسینى ئـم با بـتـ سوودم لـ چـندین سایتى ئینگلیزى و
عـربى و رـگرتوو.

رزا شوان

نـرویج: ۲۰۲۴